

Euskal erlatibo motak

KARLOS CID ABASOLO

(Unv. Autónoma. Madrid — Kolej Větrník, Petriny. Praha)

Eskaintza:

ALENARI

ABSTRACT

The relative clause in Basque is a topic that has aroused great interest since the publication of De Rijk's doctoral thesis, one of the first studies to point out the complexity of this subordinate clause which is one of the mainstays of Basque syntax.

This interest has been sustained on the one hand by the typological wealth of the subject, and on the other by the difficulty of determining its grammatical limits.

As regards the first point, it is worthy of note that all research to date has chosen to focus on the study of only one type of relative clause: that with a finite verb and the invariable relativiser *-n*. In this essay, an attempt has been made to examine problems raised by other types of relative clause, such as those with non-finite verbs.

Nevertheless, the second point is the area of study of which all efforts ought to be concentrated. How to determine which cases or grammatical functions can or cannot be relativised, and how to establish restrictions on the movement of relativisation, are essential questions for which no more than very general hypotheses and principles have been given. It must be known how far one can relativise; or, to put it another way, what the limits of this syntactic process are. The Basque relative of Romance origin, constructed from pronouns and interrogative adverbs, presents no problem at all: any case can be relativised, since the relativised case is marked in the utterance, being attached, specifically, to the aforementioned pronoun or adverb.

However, in all the other relative clauses there is no visible trace of the case or grammatical function; nothing is specified but the function of the relative head with respect to the main clause. The key, then, lies in the linguistic and extra-linguistic indications that permit identification of the erased/relativised case, the most important of these being morphological in nature.

Basque, then, presents the same problems as Japanese, which also has an invariable relativiser in which the relativised grammatical function cannot be marked. The speaker has to fall back on various strategies in order to unearth a hidden linguistic relation; were it not disclosed, comprehension would be prevented. This state of affairs is even more pronounced in the Basque relative clauses with a non-finite verb, where the absence in the verb of any morphological marking of the so-called «grammatical cases» (absolutive, ergative and dative) forces the speaker to have recourse to more diffuse indications, like pragmatics in order to attribute to the relative head its exact grammatical function in the relative clause.

1. Definizioa. Erilatibzapena izenorde eta lokarri bidez

Perpauis erlatiboa (PE)¹ izen sintagma (IS) baten osagarri bat da, ondoko ezaugarria euki behar duelarik: bere baitan IS bat agertzen da PE-aren burua den IS-rekin korreferentzia duena.

Hortaz, funtzioari dagokionez, izenaren osagarri den aldetik, PE adjetibo eta sintagma genitiboekin pareka daiteke.

PE, hizkuntzen arabera, hiru jarreratan ager daiteke laguntzen duen IS-rekiko²:

a) ezkerretarako abartze-gisa, erlatiboak lagundutako IS-k «ondoko» izena duelarik.

[PE - IS]_{IS}

Geroxeago ikusiko dugunez, halako egitura du euskarak. Baita, besteak beste, ondoko hizkuntzek ere: japoniera, sherpa, tigre eta forek (Mallinson & Blake 1981:271). Kunok japonieratik ateratzen duen adibide bat damaigu Mallinson-ek:

- (1) Kore wa watakushi ga kaita hon desu
 hau TOP nik NOM idatzia liburua da
 'Hau da nik idatzi dudana liburua'

b) eskubitarako abartze-gisa, erlatiboa osagarri duen IS «aurrekoa» delarik. Hizkuntza erromantzeetan aurki daiteke egitura hau. Baita euskararen ere (ikus 2.1.1.1.2).

[IS - PE]_{IS}

d) azkenik, «tartekapena», Chomsky-k (1965:12) honelaxe definitua:

The phrases A and B form a nested construction if A falls totally within B, with some nonnull element to its left within B and some nonnull element to its right within B.

Keenan eta Comrie-ren hitzetan: «the head occurs within the restricting clause» (1977:65). Bi hizkuntzalari hauek bambararen ondoko adibidea darabilte:

- (2) Tye ye ne ye so min ye san
 gizonak IRAGANA nik IRAGANA zaldia -n ikusi erosi
 'Gizonak nik ikusi nuen zaldia erosi zuen'

Azken mota hau oso hizkuntza gutxitan azaltzen da.

(1) Laburdurak:

A	absolutiboa	PART	Partizipioa
AN	aditz-nominalizazioa	PE	perpauis erlatiboa
AE	azaleko egitura	PN	perpauis nagusia
E	ergatiboa	S	singularra
IN	inesiboa	SE	sakoneko egitura
INFL	inflexioa	SOZ	soziatiboa
IS	Izen Sintagma	SPrep	Sintagma Preposizionala
IZlag	Izen Laguna		
P	Perpauis		

(2) Horretarako, Chomsky-k *Aspects...* liburuan erabilitako terminologiak baliatu gara; Chomsky (1965), 12.or.

Bestalde, PE bai izenorde erlatibo bidez, bai lokarriren baten bidez osa daiteke:

A) izenorde erlatibo bidez: PE-aren buruarekin korreferentzia duen IS da izenorde erlatiboa. Berau latinean eta bertatik sorturiko erromantzeetan ageri da, hala nola euskarak erromantzetik mailegatu-tako erlatiboan, jatorriz izenorde galdetzailez osatzen baita.

B) buru eta PE-aren arteko lokarri bidez. Lokarriok, forma aldaezina dutenez, ez dute seinalatzen buruaren IS korreferentzialak PE-an betetzen duen funtzio gramatikala, honako IS hau azaleko egituran ezabatzen delarik. Honelako hizkuntzen erlatibizapena zailagoa da, azaleko egituran (AE) ez baita IS ezabatuak PE-an duen funtzioa adierazten: hiztunak bestelako erabideetara (morfologiara, subkategorizapenera...). jo behar du arrastorik utzi gabeko funtzio horri igartzeko. *-n*, *-tako*, eta beste zenbait erlatibizatzailez egindako euskal erlatiboei dago-kie mota hau.

Bi mota hauek bi parametroren arabera mailaka daitezke: erlatibitasunaren arabera, A) nagusitzen zaio B)-ri, izenorde bidez edozein funtzio gramatikal erlatibiza daitekeelako. Izan ere, funtzioak AE-n markatzen dira. Aitzitik, B)-n gertatzen den legez, AE-n ageri ez badira, bestelako erabideez behar dira argitu.

Erraztasunaren arabera, ordea, B) egokiagoa da, forma aldaezineko lokarri bat, berez, erlatibizatze-marka da eta. A) motako hizkuntzetan, aldiz, ezinbesteko gertatzen da erlatiboari funtzio-marka egokia eranstea.

Hasieran eman izan dugun erlatiboaren definizioa lagungarri zaigu PE perpaus-izaera ere baduten beste izen-osagarrietatik bereizteko. *Susmoa*, *itxaropena*, *berria* eta horrelako izenen aposizioetaz ari gara, AE-n erlatiboaren egitura berbera baitute.

(3a) Alfonso Guerra OTAN-en aldekoa den berria entzun dut³

(3b) Entzun dudan berriaren arabera, Alfonso Guerra OTAN-en aldekoa da.

Bi adibideok, azalean antzekoak izanik ere, ezberdinu egiten dira sakoneko egituran (SE). (3b) dugu bietarik erlatibo bakarra, bertan *berria* IS-ak PE-an *entzun* aditzaren objektu-funtzioa betetzen baitu. *Berria*-k, ordea, ez du (3a)-ko PEan batere funtziorik. Izan ere, IS-subjektua subkategorizatzen du, soil-soilik, *izan* aditzak. Eta aipatu adibidean badugu subjektu hori, *Alfonso Guerra* alegia.

2. Euskal erlatibo motak

Aditz erlatiboa jokatua edo jokatugabea izatean datza gure sailkapena, ezaugarri hori erlatibizatasunarekin estu estu loturik dago eta.

(3) Erlatiboa ez den *-n* hori bariazio librean dago *-lako*-rekin. PEarekiko antzekotasun formala gainditzeko, beraz, zera haxe esan liteke: *Alfonso Guerra OTANen aldekoa delako berria entzun dut*.

Orohar esan dezakegu aditz menperatua jokatua denean aiseago egiten dela erlatibizapena kasu gramatikalei dagokienez, zeren inflexioan dituzten marka morfologikoak lagungarri baititugu PE-an ezabatu den IS-ren funtzioari igartzeko. Izan ere, erlatiboaren buruak perpaus nagusian bere funtzioa markatzen duen kasu-marka baino ez du eukiterik.

Aditz erlatiboa jokatugabea denean, morfologiak ez digu, jakina, batere laguntzen, kasu erlatibizatua zein izan den bestela asmatu behar dugularik.

Dena dela, euskal erlatibo mota guztietan, dela aditz jokatuarekin, dela aditz jokatugabearekin, bi egitura aurki daitezke, aurreko atalean azpimarratu dugun bezala: [PE - IS]_{IS} eta [IS - PE]_{IS}.

2.1. Aditz finitoduna (aditz jokatuduna)

2.1.1. -n lokarriaren bidez

Erabiliena denez, zenbait hizkuntzalarik, bakarra delakoan, ez dute besterik aztertu. Halaxe jokutzen du Echaidek. Aipatu, besteren bat aipatzen du De Rijk-ek, baina -n motaz arduratzen da batipat. Oyharçabalek, ordea, ihes egin zion akats horri.

-n, bait-ekin batera euskararen marka menperatzailea den aldetik, erlatiboetarako ezezik, perpaus osagarri eta moduzkoetarako ere erabiltzen da. Aurreko bokal edo kontsonantearekin biltzen denean, honako errealizazioak ematen dira euskara batuan:

$n \rightarrow n / a + \text{---}$ (a hori izan aditzarena bada, e bihurtzen da)

$n \rightarrow n / \begin{Bmatrix} e \\ o \\ u \end{Bmatrix} + \text{---}$ (pluralaren 1. eta singularraren 2. pertsonan)

$n \rightarrow en / \begin{Bmatrix} u \\ r \\ z \\ l \\ i \end{Bmatrix} + \text{---}$ (singularraren 3. pertsonan)

Bestalde:

$\begin{matrix} t \rightarrow da \\ k \rightarrow a \\ n \rightarrow na \end{matrix} / \text{---} + n$

2.1.1.1. Egitura

2.1.1.1.1. [P — n — IS]_{IS}

Dematzagun ondoko bi perpausak:

(4) Astorian filmea, ikusi dugu gaur goizean

(5) Filmeak, musika ederra zuen.

(4) (5)-ren erlatibo bihur daiteke, *filmea* erlatiboaren buru delarik, erregelok betez gero:

- I. Erlatibotik *filmea* IS ezabatzea.
- II. Gehienetan, aditz erlatibo eta buruaren artean ez dago ezer tartekatzerik.
- III. PE-aren gainontzeko osagarriak (*gaur goizean, Astorian*) aditzaren ezkerretan jarri behar.
- IV. Aditz erlatiboaren inflexioari erlatibizatzailea (-n edo beste edozein) eransten zaio. Perifrasia izanik, laguntzailea buru lexikoaren eskubi eskubian agertzen da.
- V. Perpaus nagusian aldaketarik ez, erlatiboaren buruak perpaus nagusiak eskaturiko kasua euki behar duelarik.
- VI. PE ezezkoa bada, bestelako perpaus menperatuetan bezala, ezetza aditzaren aurrean ageri da (aditza trinkoa bada), edo aditz-buru eta laguntzailearen artean (aditz perifrastikoetan).

Legeok egoki aplikatuz, zera ateratzen zaigu:

(6a) Gaur goizean Astorian ikusi dugun filmeak musika ederra zuen.

Aditz erlatiboaren eskubitan ageri diren elementuak nahi den ordenan ezar daitezke. Bestalde, gutxi axola zaigu PE nagusiaren ezkerretan edo eskubitan jartzea. Erregelok ez betetzearekin batera ondoko perpaus ez-gramatikalak datoz:

— I. ez betetzearren:

(6b) *Gaur goizean Astorian filmea ikusi dugun filmeak musika ederra zuen.

— II. ez betetzearren:

(6d) *Gaur goizean ikusi dugun Astorian filmeak musika ederra zuen.

— III. ez betetzearren:

(6e) Gaur goizean ikusi dugun filmeak Astorian musika ederra zuen

Enunziatu hau gramatikala da, baina aldatu da esanahia, PE-ari dagokion sintagma inesiboa, aditz erlatiboaren eskubitan jarririk, perpaus nagusian ezarri baitugu.

— IV. ez betetzearren:

(6f) *Gaur goizean Astorian dugun ikusi filmeak musika ederra zuen.

— V. ez betetzearren:

(6g) *Gaur goizean Astorian ikusi dugun filmea musika ederra zuen.

— VI. ez betetzearren:

(6h) *Gaur goizean Astorian ez dugun ikusi filmeak musika ederra zuen.

PE bat osatu nahian, aipatu erregelak aplikatu behar zaizkion SE hauxe litzateke:

$$\left[\dots \text{ pro } \dots \right]_P \text{ IS } \left] \text{ IS}$$

pro_i-k eta IS_j-k, korreferentzialak izan arren, ez dute zertan egon behar kasu berean. AE, bestalde, De Rijk-ek argitu zuen: [P-*n*-IS]_{IS} Ikusten denez, SE-tik AE-ra pasatzea I. eta IV. erregelatan datza batipat.

2.1.1.1.2. [IS — P — *n* — kasua]_{IS}

Egitura honetan burua «aurrekoa» deitzen da, aditz erlatiboaren aurrean agertzen delako. Kasu-marka ez zaio buruari eransten, -*n* ri baizik, jakina denez, kasu-marka guztiak beti edozein sintagmaren azken azkenean azaltzen direlako. Literaturak egitura honetako adibide ugari ematen digu.

(7a) Buddisten liburu ezer balio ez dabenak beintzat badazaudaz (AZKUE 1968: 135).

(8a) Galileaco hiri Nazareth deitzen denera (LEIZARRAGA 1979: S. Luc. 1,26).

Bi adibideon egitura berezi horri esker gainditu egiten da (7b) eta (8b)-n ohizko egiturak sortzen duen zalantzagarritasuna:

(7b) Ezer balio ez daben buddisten liburuak beintzat badazaudaz.

(8b) Nazareth deitzen den Galileaco hirira.

Zalantzagarritasuna askoz nabariagoa da (7b)-n, non bi interpretapen baitira zilegi: aurrekoa *buddistak* izatea edo, bestelan, *liburuak*, bai batak bai besteak ez dutelako aditz nagusi eta erlatiboan ageri den plural-marka. Azkuek hautatutako egituran, ordea, *liburuak* baizik ezin daiteke aurrekotzat har. Hala ere, zalantzagarritasunik ez dagoenetan ere erabil daiteke egitura hau.

2.1.1.2. *Erlatibizapena errazten duten hizkuntz eta hizkuntzatik kanpoko giteak. Subkategorizapena*

Garrantzitsuenetariko bi morfologia eta pragmatika dira. Lehenengoaz De Rijk aritu da batipat, eta bigarrenaz Oyharçabal. Artikulu honen helburua biek esanak errepikatzea ez denez, jo beza horren berri izan nahi duenak bi hizkuntzalarion tesietara.

Orohar, eta apika hauxe da gure azterketaren ideia ardatza, funtzioa markatzen duen izenorde edo antzekorik eza dela-eta, euskaran onartu egin beharko lirateke pro-ren kasua identifikatzen laguntzen duten baliabide guztiak; pro horren erreferentzia, PE-aren burua alegia, hiztunaren jakinekoea da beti posizio berbera okupatzen duelako. Burua eta pro erreferentziala funtzio berbera betetzera behartzen dituen murriztapenik ez dagoenez gero, pro horren funtzioa identifikatzea da kox-

ka bakarra. Horregatik, funtzio aldetik ere pareko direnean, edozer kasu erlatibiza daiteke, hiztunak berehala identifikatzen duelako.

Oso egoki deritzagu Oyharçabalek proposatu zuen baliabideen arteko hierarkiari. Ezin uka morfologia erlatiba-biderik egokiena dela eta, ondorioz, erabiliena.

Azter dezagun jarraian (9), De Rijk-en ustetan «main system» delakoan bakarrik onartuko litzatekeena.

(9) Txepetxa pausatu den zuhaitza elurrez estalita dago.

Pausatu da aditzaren subjektuak bi baldintza bete behar ditu: 3. pertsonan egotea (*da*-k halaxe agintzen duelako) eta *pausatu*-k exigituriko selekzio-ezaugarrien jabe izatea. Halatan, *txepetxa* dugu, ezpairik gabe, subjektu. Aditzak subjektu-funtzioa sintagma bakar bati ematen dionez gero, ez dago *zuhaitza* horrela interpretatzerik: (10) ez-gramatikala da.

(10) *Txepetxa zuhaitza pausatu da.

Horregatik, beste interpretapen bat behar dugu: *pausatu*-k IS-subjektua ezezik SPrep-lokatiboa ere subkategorizatzen du gramatikaltasunetik alde ez egiteko. Honela lortzen dugu SE-ren karakterizakuntza egokia:

$$\left[\left[\left[\text{Txepetx-AS pro}_i \text{-INs pausatu da} \right] \text{P-n} \right] \bar{\text{P}} \text{ zuhaitz}_i \text{-As} \right] \text{IS}$$

Hortaz, hemen morfologiaren ordezkari subkategorizapenez baliatu behar izan dugu sakoneko erlazio bat atzemateko. Subkategorizapenari esker, zenbait aditz eta zenbait osagarriaren arteko erlazioari atxeki daskioke. Erlazio hori, hiztunaren kompetentzian barneraturik dagoenez, eraginkorra da erlatibizapenean. Beharrezkoa da, beraz, erlazio horien berri ematen duen zerrenda egitea. Jarraian demaguna abiapuntutzat har liteke.

KASUA	ADITZA
absolutiboa	edozein
ergatiboa	edozein transitibo
datiboa	datibo-marka duten aditz transitibo eta intransitibo guztiak
inesiboa (lekuzkoa zein denborazkoa)	mugimendua espresatzen ez duten aditzak, erlatiboaren buruak lekuzko esanahirik badu. Murriztapen hau baliogabe gelditzen da buruak denbora adierazten duenean
adlatiboak	mugimendu adlatiboak
elatiboak	mugimendu elatiboak
mediatiboa	mintzatze eta pentsamenduzkoak
soziatiboa	? <i>bizi izan</i> ?
benefaktiboa	? bat ez ?
kausatiboa	? bat ez ?

De Rijk-en ustez, genitibotik eratorritako kasuak, subkategorizatzen dituen aditzarekin ageri badira ere, ezin daitezke erlatibiza. Guk arbitrariotzat daukagu erizpide hori. Bada, zer zerikusi izan dezake erlatibizapenak kasu-marka singlea edo konposatua izatearekin? Halaber, murriztaileegia da. Subkategorizapena, ordea, erlatibizapena posible egiten duten hizkuntz egiteetako bat da, errepresentapen fonetikorik gabeko erlazio gramatikal bat bistaritzen laguntzen baitu.

Bada subkategorizapen mota berezi bat: kasua eta aditz soila erlaziotan jartzen ez dituenena. Ikus dezagun *Peru Abarka*-tik ateratako adibidea:

- (11) Artu-emona daukagun andiki edo abadeen etxera (MOGEL 1981: 66).

Hemen, pro soziatiboa ez du *euki* aditzak subkategorizatzen, bai, aitzitik, *artu-emona euki* unitate lexikoak. Halatan bada, honelako unitate konposatuek handiagotu egiten dute subkategorizapena eta, beraz, gehitu egin beharko litzaizkioke lehenagoko zerrendari.

2.1.1.3. Erlatibizapenaren murriztapenak

De Rijk-ek bere tesian trebeki aplikatu zizkion euskarari J. R. Ross-ek proposaturiko murriztapenak.

Gu geu honako galdera erantzuten saiatu gara: ba al du euskarak debekurik perpaus osagarriaren elementuen erlatibizatzeari dagokionez?

a) perpaus osagarriaren aditza jokatua denean.

Anitz dira holako perpausak erregitzen dituzten aditzak: *esan*, *pentsatu*, *galdetu*, *jakin*, etab.

Antza denez, perpaus menperatuaren elementuak, subjektua, objektua eta agentea batipat, erlatibizatu egin daitezke, hots, aditz nagusiaren eskubi eskubitara mugi daitezke, honen ondokoa bailiren, harekin berez zerikusirik ez balute ere.

- (12) Gizon bat, etxe artan nor zan inork etzekiena goizero joaten zen (...). (AZKUE 1968: 154).

Elementu erlatibizatua plurala denean, erlatibizapena zaildu egiten da, elementu horren eta aditz nagusiaren arteko erlazio faltsua nabarmenagotzen baita. Nola jokatu horrelakoetan? Azkuek, bederen, erlazio faltsu hori mantendu nahiago du, aditz erlatiboari «contra natura» den pluralgilea erantsiz.

- (13) Zelan (...) ipiñi neioz neure semearen emazte eta semetzat oraindiño nortzuk direan ez dakidazan ama semeak? (idem 148).

b) perpaus osagarriaren aditza jokatugabea denean.

Aditzok *tze* edo *te* morfema nominalizatzailea dute, honi zenbait kasu-marka atxeki dakizkiokeelarik: absolutiboarena *-a*, inesiboarena *-n*, adlatiboarena *-ra*, eta aginte edo eskaerazko *-ko*.

Asko dira perpaus osagarriok erregitzen dituzten aditzak. Halarik ere, hona hemen zenbaiten zerrendatxoak.

ADITZ ERREGITUAREN MARKA	ADITZ ERREGITZAILEA	
	transitiboa	intransitiboa
—tzea	<i>lortu, pentsatu, erabaki</i>	<i>gertatu, bururatu, kostatu, izan</i>
—tzen	<i>jarraitu, ikasi, jakin, lagundu, irakatsi</i>	<i>saiatu, hasi, ahalegindu, ausartu</i>
—tzera	<i>gonbidatu, behartu</i>	<i>joan, ausartu</i>
—tzeko	<i>esan, eskatu, agindu, abisatu</i>	<i>egon (+ prest), izan (+ gai, gauza)</i>

Aditz nagusia NOR-NORI-NORK sistemakoa denean, aditz erregituaren subjektu edo objektua pluralak badira, aditz nagusiari pluralgilea jar dakiok apika.

(14) Erosteko agindu nizkizun piperrak aitak jango ditu.

Baina, jakina, aditz erregitzailea NOR-NORK edo NOR sistemakoa denean, ez dago pluralgile faltsu hori aditzari atxekitzerik. Elementu mugitu-erlatibizatua singularra izan edo plurala izan, aditz erregitzailearen forma ez da aldatzen.

(15) Egitera behartu nauzun lanak aspergarriak dira

(16) Ametsetan aurkitzera ausartu ez naizen begiak [JUARISTI 1983: 175]

Laburpen-gisa, hona koadro bat non agertzen baitira sasimurriz-tapen hau sor dezaketen aditzak. 1. taldean «pluraltasun faltsua» onartzen duten aditzak daude, eta 2. taldean onartzen ez dutenak.

	1	2
T	aditz jokatudun perpaus osagarriak erregitzen dituzten aditzak	
R		
A		
A N		
D S		
I I	aditz jokatugabedun perpaus osagarriak erregitzen dituzten aditzak, aditz jokatugabeek <i>-tzeko</i> , <i>-tzen</i> eta <i>-tzea</i> morfemak dituzte	<i>-tzera</i> formadun aditz jokatugabea erregitzen duten aditz transitiboak. Guzti hauek NOR-NORK sistemari dagozkio
T T		
Z I		
B		
O	larik	
A		
K		
ADITZ		
INTRANSITIBOAK	bat ez	guztiak

2.1.1.4. Mailaketa egin behar ote?

Oyharçabalek (1981: 68-70) oharterazi zigun kasu guztiek ez dutela erlatibizagarritasun berbera, hau da, kasuen arteko hala nolako hierarkia antzeman litekeela euskal erlatiboari dagokionez. Hierarkia honi esker, dio Oyharçabalek, gaindi litezke hamaika zalantzagarritasun, maiz ez baita erraza izaten pro-ren funtzioa identifikatzea. Erlatibizatasunaren aldetik, kasuak, banan banan sailkatu beharrean, multzotan bil daitezkeelakoan, multzo horien araberrako hierarkia nahiago izan dugu.

Osatu dugun mailaketaren frogetako bat agerpen-maiztasuna da, literatura eta ahozko hizkera lekuko.

- +
- ↑
1. kasu gramatikalak
 2. inesiboa (lekuzko, denborazko zein moduzkoa)
 3. Aditzak subkategorizatu kasu singleak
 4. aditzak subkategorizatu kasu konposatuak
 5. soziatiboa, benefaktiboa, genitiboa.
- ↓
-

Aise nabaritzen da eskema horretako hierarkia PE-aren pro-ren kasua ezagutarazten laguntzen duten zantzuetan oinarritzen dela. Ondorioz, komenigarriagoztat jotzen dugu erlatibotasuna posible egiten duten zantzu linguistikoen arteko hierarkia, kasu-multzoen artekoa baino, zeren, azken finean, edozein kasu erlatibizagarri izatea edo ez izatea zantzu edo egite linguistiko horiei zor baitzaie.

- +
- ↑
1. zantzu morfologikoa (INFL)
 2. kasu erlatibizatu eta buruaren arteko erlazio semantikoa
 3. subkategorizapena
 4. zantzu pragmatiko edo testu-ingurukoa
- ↓
-

Mailaketa honekin bat dator ondoko datua: erabili izan ditugun euskal testuetan zantzu morfologikoari esker sortutako erlatibizapenak dira nagusi. Subkategorizapenetik sorrerazitakoak, ordea, urriago dira: hainbat idazlek erabili ere ez darabilte zantzu hori. Pragmatikak errazturikoak, idazle bakoitzak testuingurua ñabartzeko duen gaitasunaren menpe daudenez, askozaz gutxiagotan aurki daitezke.

Inesiboa karakterizapen honen bi zantzuri esker erlatibiza daiteke: kasu erlatibizatu eta buruaren arteko erlazio semantikoa, eta subkategorizapena. Izan ere, pro-ren funtzioa inesiboa izanik, inesibo-marka berreskuragarria izan ohi da PE-aren buruaren semantikari esker: *leku*, *herri* eta halakoek pentsaerazten digute, beren barruko esanahia dela kausa, PE-an pro, subjektu, agente, objektu edo helmuga ez bada, inesiboa dela. *Modu*, *era* eta antzekoek «modua» adierazten dute; *une*, *egun*, *garai* eta gisakoek, aldiz, «denbora».

Multzo bakoitza osatzen duten kasuen artean ere nolaibaiteko hierarkia susmatzen da, agian agerpen-maiztasunean oinarritu daitekeena. Dударik ez dago absolutiboa erlatibizagarriena dela. Zalantza-garritasuna gertatzen denean, adibidez, absolutiboa ala datiboa erlatibizatu den jakiterik ez badago, «des deux interprétations possibles, la première privilégiant un SNrel absolutif l'emporte hors contexte» (Oyharçabal 1981; 69).

2.1.2. Galde-izenorde edo adberbioen bidez osatutako erlatiboa

Hona hemen, bere jatorri kanpotarra dela kausa, euskaltzale garbizaleek gaitzeturiko erlatiboa. Hala ere, txitean pitean erabili izan dute betidanik iparraldeko idazleek, batipat periodo luzeetan. Izan ere, *-n* erabiltzea ulermenaren kaltetan doa elementu gehiegi ezkerretara abartzen direnean, hau da, PEan osagarri anitz ageri direnean. Aski ongi dakite hori jatorrizko testuen erlatibo luzeak euskaratu beharrak hainbeste buruhauste ematen dien itzultzaileek.

Erlatibo hau osatzeko moduari dagokionez, bi joera aurkitzen ditugu literatur euskaran: mendebaldeko euskalkietakoa eta ekialdekoeetakoa. Joerez baino ez gara ari, eta beraz gerta daiteke noizbehinka salbuespenik egotea⁴.

EGITURA:	[... IS _i ...] _{PN} [zein _i ...] _{PE}	
	ekialdean	mendebaldean
izenorde erlatiboaren deklinabidea	mugagabea	mugatua
aditz erlatiboaren marka menperatzailea	bait	n
kasu erlatibizagarriak	guztiak	guztiak

PE-aren burua («ondokoa», erlatibo mota honetan) bizigabea denean, askoz sarriago erabiltzen da galde-adberbioa *zein* izenordea baino. Dena dela, bata zein bestea dira zilegi.

(17) (...) eriden çeçan lekua, non scribatua baitzen (...) (LEIZARRA-GA 1981: S. Luc. 4,17)

(18) Ondo etorkon izena, zeñean espliketari zirean (...) [MOGEL 1981: 128]

Inesiboa erlatibizatu nahi denean, denbora adieraziz gero, *noiz* nahiz *non* erabil daitezke adberbio erlatibotzat.

Erlatibo mota honi bortizki eraso zion XIX. mendearen bukaeran eta hurrengoaren hasieran Hego Euskalerriko garbizaletasunak. Hona

(4) Mogel 1981, 84.or. «... iielearentzat, zeñi iagokan iiztea».

hemen «eraso» horren adibide bat: (19a) artikulua batetik aterata da zein, «Aurrerapen ikusgarri bat osakuntzan» izenpean, argitaratu baitzen *Euskaltzale* aldizkarian (III, 1899, 134). (19b) pasarte berbera da, baina *Ibaizabal*-en (II, 1903, 103) agertutako bertsioarena.

(19a) (...) ikasle (...) pil'oa bat, zeintzuen artean legegizon geiak eta osagil'e geiak zirean geienak.

(19b) (...) ikasle (...) pillo bat, euren artean leguegizon gueiak eta osaguille gueiak gueienak.

(19a)-n izenorde plurala ageri da, *artean* posposizioak erregituriko genitibo-kasu marka duelarik. Bestalde, *ziran* aditzari *-n* menperatzailea gehitu zaio. (19b)-n, ordea, aipatutako aurreritzi puristak direla kausa, PE-aren ordez aposizio bat jarri da, non *artean*-ek ez baitu izenorde erlatiboa erregitzen, horri dagokion izenorde pertsonala baizik: *eurak*. Honek genitibo-marka du posposizioak beharturik.

2.1.3. «bait» bidez osatutako PE.

Gerta liteke aditzari erantsitako *bait* partikula menperatzaile soilak, izenorde edo adberbio erlatiborik gabe, PE osatzea. Baina *bait* polibalentea izanik, sarri askotan nekeza gertatzen da zergatizko edo erlatibozko zentzurik duen jakitea. Are gehiago, erizpiderik egokiena elementu menperatzaile soiltzat hartzea bide da: gero, testuinguruaren arabera ñabarduko da han edo hemen duen balioa. Zergatizkoa edo erlatiboa dela baieztatzeak aipatu klitikoa egoki ez zaizkion kategoria itxietan giltzaperatzea ekar dezake berarekin. Dematzagun hurrengo hiru adibideak:

(20) Ez naiz kaleratuko, gogorik ez baitut.

(21) Badut katu bat ez baitu esnerik probatzen.

(22) Gizonak, nekatuak baitzetozen, etxean sartu ziren⁵

bait delakoak, hiru adibideotan bi perpaus arteko lotura besterik ez bada ere, zergatizko ñabardura nabarmena du (20)-n eta erlatibozkoa (21)-n. (22), ordea, ilunagoa da: zergatizkotzat zein erlatibotzat jo daiteke.

Bere erlatibagarritasuna *-n* motarenaren antzekoa da, erlatibagarritasun horri eragiten dioten ezaugarri formal berberak dituztelako biek: lotura menperatzaileak dira eta, bestaldetik, haien bitartez osatzen diren PEetan ez dago buruaren korreferente den *pro*-ren arrastorik ere. Forma aldetik ezberdintasun bakar batek bereizten ditu: burua, *bait* motako PEetan, «aurrekoa» da; *-n* motakoetan (pseudo-extraposizioak alde batera utziz), «ondokoa».

Bi motak erlatibizagarritasun-aldetik bat datoz De Rijk-ek bere

(5) Villasante 1979, 213.or. (Mitxelena-ren adibidea).

karakterizapen morfologikoari erantsi zizkion bi salbuespenetako batetan ere: haren ustez, noiz eta buruak kasu erlatibizatuarekiko erlazio semantikorik duenean erlatibiza daitezke kasu konposatuak. *-n* motako ondoko PE eman zuen holandarrak: «nere burua il nai nuen arrazoiak ez naiz gogoratzen». Guk *bait* motako erlatibo bat aurkitu dugu non kasu bera erlatibizatu baita, kausatiboa alegia.

- (23) Hori da kausa ez beit duzie hemendik aitzina jakinen noiz hilen zirezten [CERQUAND 1985:15].

Adibide honetan, *kausa* izen eta kasu kausatiboaren arteko zerikusi semantikoa lagungarri gertatu da pro-ren funtzioa identifikatzeko.

2.2. Aditz ez-finitodun erlatiboak

Bi tipo nabarmentzen dira:

2.2.1. *-ko* lokarriaren bitartez osatu erlatiboa

Bi izen elkartzen dituen genitibo-marka izateaz gain, *-ko* PEaren burua bestelako hitzekin lotzeko ere erabiltzen da: aurre aurrean aditz jokatugabea duten zenbait partikularekin (*gabe*, *ahal*, *ezin*, *behar*) edo, zuzenki, aditz jokatugabearekin. Inflexiorik gabeko aditza duen PE baten zantzua da *-ko* delako hau. AE-n isladapenik ez duten erlazio gramatikalak SE-n bilatu behar dira.

Hurrengo ataletan *-ko*-ren tipologia aztertuko dugu.

2.2.1.1. Iragan-baiezko erlatiboa

Egitura:
$$\left[x + \text{PART} + \left(\left\{ \begin{array}{c} ta \\ ika \\ i \end{array} \right\} + ko \right) + IS \right] IS$$

Eskeman ikusten denez, partizipio eta *-ko* artean ondoko alomorfoak ager daitezke:

- *ta* (edo *da*, partizipioa *n-z* bukatzen bada),
- *ika* (*rika*, partizipioa bokalez bukatzen bada),
- *i* (*ri*, partizipioa bokalez bukatzen bada).

Parentesiak zera adierazten du, partizipio eta IS artean \emptyset egotea ere gerta daitekeela. Hau ekialdeko euskalkietan baizik ez da jazotzen.

- (24a) Zuk bidalitako eskutitzak asko alaitu nau
 (24b) Zuk bidalirikako eskutitzak asko alaitu nau
 (25a) Nik entzundako ipuinak oso tristeak dira
 (25b) Nik entzunikako ipuinak oso tristeak dira

- (25d) Nik entzuniko ipuinak oso tristeak dira
 (24d) Zuk bidaliriko eskutitzak asko alaitu nau
 (25e) Nik entzun ipuinak oso tristeak dira.

De Rijk-ek jakinerazi zuenez, erlatibo mota honek aspektu bukatua du. Bukatugabeko ekintzak isladatzeko, aditz erlatiboa finitua behar da izan. Izan ere, (26b)-ko aditz jokatugabeak galdu egiten du (26a)-ren aspektu bukatugabea.

- (26a) Azokara zihoan baserritarrari dirua lapurtu zioten
 (26b) Azokara joandako baserritarrari dirua lapurtu zioten.

Zein da mota honek erlatibizatzeke duen ahalmena? Gainontzeko aditz ez-finitodun tipoen antzera, aditz finitodunena baino murriztagoa. Azalpena ximplea da: erlatibizatzearen laguntzailerik hoberena, inflexioa alegia, falta da hemen. Beraz, subkategorizapena hala nola kasu erlatibizatu eta buruaren arteko erlazio semantikoa dira pro-ren funtzioa argitzen duten zantzuak. Orohar burua eta pro-ren funtzio konkordantziak ere errazten bide du kasu guztien erlatibizatzea.

Bildu izan ditugun datuek aditzera ematen dutenez, aditz finitodun erlatiboetan bezalaxe, mota honetan ere absolutiboa, ergatiboa eta, azkenik, datiboa ditugu erlatibizagarrienak. (24a)-n ikusten da absolutiboarena. Hona hemen ergatiboarena, askozaz gutxiagotan erabilia eta batek baino gehiagok dudatan jarria.

- (27) Milaka aldizkari besapean eramandako emakume honi, egun batez alaba gazteenak ea telebistan inoiz irtengo zen galdetu zion (HEMEN, 1987-9-11,13).

Askotan, aditzean inflexiorik ez egoteak handiagotu egiten du zalantzarritasuna. Sebero Altuberen adibidea hona ekarriz, *jandako txakurra* IS-k bi SE ditu: *txakur-Es jan*, eta pro-E *txakurra-As jan*.

Datiboa nekezago erlatibizatzen da. Maiz semantikaren partehartzea ere behar du. Semantikari esker aiseago pentsa liteke (28)-n datiboa erlatibizatu dela beste edozein kasu baino. (29)-n, ordea, ez genuke halako interpretapenik emango.

- (28) Eskupekoa emandako akomodadoreak irribarre egiten du.
 (29) Ogia lapurtutako gizona pobrea da ?;

Badira bi egite datiboa erlatibizatu dela dudarik gabe baieztatzera bultzatuko gintuzketenak: alde batetik, PEaren elementu guztiak espezifikatzea —ikus (30)—, eta bestetik, esan bezala, semantika —ikus (31)—. Honelaxe baztertzen da zalantzarritasuna.

- (30) Nik dirua utziriko lagunak ospa egin du Marbellara.
 (31) Lepoan labaina sarturiko urde bat zirudien [ATXAGA 1985:103].

Inesiboa ere erraz erlatibizatzen da. Baita elatibo eta adlatiboa

ere, kasu erlatibizatu eta buruaren kasu-arte, hala nola aditz erlatibo eta nagusiaren artean, adlazio-elazio kontrasterik baldin badago:

(32) Eramazu txanpon hori hartutako tokira.

2.2.1.2. Iragan-ezezko erlatiboa

Egitura: [X + PART + gabe + ko + IS] IS

PEan, aditzak adierazia, baieztatu beharrean, ukatu egiten denean, mota hau erabili behar. 2.2.1.1. puntuan azaldu egitura beti ere baiezkoa da: ez du ukapenik onartzen.

(33a) *Itsasotik ez itzultako arrantzaleak

(33b) Itsasotik itzuli gabeko arrantzaleak.

Bi egiturok, beraz, banapen osagarritzkoan daude, biek iraganezko ekintza bukatua adierazten dutelarik.

Bere erlatibizagarritasuna baiezko korrelatoarena bezalakoa da. Absolutiboa egokiena da, ergatibo eta inesibo aldetik debekurik ez dagoela ematen du baina.

(34) Greba egin gabeko langileak jo egin genituen.

(35) Beste inork inoiz oinik jarri gabeko lurraldeetara heldu zen Marco Polo.

Datiboari dagokionez, zailtasuna nabarmenagoa da, PEaren elementu guztiak zehaztuz gero zalantzagarritasuna moteldu arren. Halarik ere, duda egiten dugu (36) ez ote den onargarria.

(36) ? Nik zorra pagatu gabeko jostunak zikoitz-fama du.

2.2.1.1. atalean esan bezala, konkordantziarik egon ezik, beste edozein kasu erlatibizatzea zaila gertatzen da.

Hauexek dira, labur-laburrean, pro-ren kasua argitzeko lagungarri diren zantzuak, enuntziatu berberan zantzu bat baino gehiago ager daitekeela kontutan harturik:

A. PEaren gainontzeko osagarriak zehaztea.

(37) Senarra jo gabeko emakumerik ez dago.

(37)-n, *senarra* IS-k, absolutiboan, ergatiboa erlatibizatu dela ikusarazten digu, agente eta objektua baitira *jo* aditz transitiboaren osagarri ezinbestekoak. *Senarra* agertu ezik, zalantzagarritasuna sor zitekeen, *emakume*, selekzio-ezaugarrien arabera, *jo*-ren agente zein objektu izan baitaiteke.

B. Ondokoaren selekzio-ezaugarriak.

(38) Azokan saldu gabeko piperrak usteldu egingo dira.

Hemen, *piper* izenaren selekzio-ezaugarrien arabera, pro *saldu*-ren

objektutzat ez dago interpretatzerik. Hortaz, hemen ez da zalantzagarritasunik, baina bai ez zantzu bat ez bestea nahiko ez direnean.

(39) Senarrak jo gabeko emakumeak gutxi dira.

Testuingurutik at, (39) zalantzagarrria da: *-ak, emakume* eta *senar* izenen kasu-morfema, objektu pluralaren zein agente singularraren marka da. Horregatik morfologia ez zaigu lagungarri. Ezta selekzio-ezaugarriak ere, zeren eta, ezaugarri araberak, bi izenak izan bailitezke *jo*-ren agentea zein objektua. Beraz, testuinguruak edo aditz finitodun PE batek baizik ez luke interpretapen bikoitza argituko.

(40) Senarrak jo ez dituen emakumeak gutxi dira.

(41) Senarrak jo ez dituzten emakumeak gutxi dira.

2.2.1.3. «-tzeko» erlatiboa

Hona hemen haren egitura: [X + AN + ko + IS]_{IS}

Agian bere erlatibizagarritasuna aurreko bi motena baino eskasagoa da. Gehienetan agentea ez da azaltzen, baina argitu, testuinguruaren laguntzaz argi daiteke.

Erlatibo honek badu erlaziorik aditz subjuntibodun erlatiboarekin: azken hau aditz subjuntibodun perpaus helburuzkoekin nahas daiteke. Era berean, *-tzeko* PEak aditz jokatugabedun helburuzko perpausaren forma berbera du.

Mota honetan ondoko kasuak erlatibiza daitezke:

a) absolutiboa.

(42) Egunero egiteko lanak oso aspergarriak dira.

Oso arruntak dira ondokorik gabeko barianteak, non aditz erlatiboari absolutibo pluralaren marka eransten baitzaio. Horrelaxe sortzen dira *ekartzekoak, esatekoak*, etab. Aditz nagusia maiz PEaren berbera izaten da, honelako espresioak sortuz: *egitekoak egin, entzutekoak entzun*, etab. Literaturan halako adibide ugari aurki daitezke.

(43) Otseinak ekarri ebazan ekartzekoak (AZKUE 1968:201).

b) ergatiboa, gutxiagotan baina.

(44) Gizon berbakoa dala ta emakume bat zoriontsu egitekoa (idem 215).

d) inesiboa, leku zein denbora-balioaz.

(45a) Hau da txikiteroak ibiltzeko tertzioa.

Hala ere, inesiboa, denborazkoa denean, helburuzko perpausetatik gertu gertu dagoela esan behar, ondoko bi egiteek frogatzen dutenez: *-tzeko*-ren ordez subjuntiboa erabili ahal izateak (subjuntiboak sarri

helburuzko balioa izaten baitu) eta posizio-askatasunak (hauxe baita helburuzkoen ezaugarri bat).

(45b) Hau da tertzioa txikiteroak ibiltzeko.

Alabaina, aztertutako zenbait testutan, mugimendu honek forma-al-daketa dakarkio *-tzeko*-ri, zeren honek denbora adierazten duen izena-ren kasu berbera euki behar baitu. Perpausok helburuzkoak baino areago erlatiboak direla pentsaerazten digun egite hau, «pseudo-extraposizio» izenekoa, lantzean behin erabiltzen du Arratibelek ahozko euskara isladatu nahirik. Sortutako perpausak 3. atalean aztertuko ditugun PE apositioben motari dagozkio.

(46) Auek al dituk orduak inoren etxean sartzekoak? (ARRATIBEL 1980:36).

(46)-n, *ordu*-k, *aurrekoak* alegia, eta *sartzeko*- aditz nominalizazioak kasu eta zenbaki berbera dituzte, hots, absolutibo plurala.

e) moduzkoa: hasieran duda egin genuen modua ere hona ekarri ala ez, kasu-marka propiorik ez duelako: ikusi dugun bezala, erlatiboaren izaera modala ondokoaren esanahiak ematen du. *Modu, era, molde* eta antzekoek «modua» adierazten dute.

(47) Eskiatzeko modua hobetu behar duzu.

Erlatibo hau *-era* atzizkiak sortutako hitz eratorri soil bihurtzera irits daiteke maiz: honela, *ibiltzeko modua ibilker*a da, eta *jazteko modua jazker*a.

Bestalde, (47) motako erlatiboek jatorrizko izaera erlatiboa galdu izan dute, azalean bederen. Hala frogatzen du subjektua agerrerazi nahi izanez gero, genitibo-kasuan egon beharrak. *Zure eskiatzeko era zu eskiatzeko era* baino zuzenagoa bide da.

2.2.1.4. «Ezin», «ahal» eta «behar» hitzen bidez sortu erlatiboak

Aditz perifrasietan, inolako aspektu markarik (*-tzen*, *-ko*) ezin da-kieke, teorian behintzat, *ezin*, *ahal* eta *behar* partikula modalei atxeki, *izan* eta *ukan* aditz laguntzaileei baizik.

(48) Joan ahal naiz/ Joan ahal izango naiz / Joan ahal izan naiz

(49) Joan behar dut/ Joan behar ukango dut / Joan behar ukan dut

(50) Ezin naiz joan/ Ezin izango naiz joan / Ezin izan naiz joan.

Aitzitik, Altuberaren oharpenak gorabehera, bada jende asko, *ahal* eta *behar* aditzak direlakoan, berauei geroaldiko *-ko* eransten diena.

(51) Joan ahalgo naiz / Joan beharko dut / Ezingo naiz joan.

Dena dela, *ezin*, *ahal* eta *behar* aditz bihurtze hori ez da erabatekoa, *-tzen* orainaldi-marka ez baitzaie beraiei atxekitzen, aditz laguntzaileari baizik.

- (52) Joan ahal izaten naiz /* Joan ahaltzen naiz
 (53) Joan behar ukaten dut /* Joan behartzen dut
 (54) Ezin izaten naiz joan /* Eziten naiz joan

Guzti horri esker uler daiteke hiru hitz horiei, hartu duten aditz-izaeragatik, *-ko* lokarria erantsi ahal izatea. Erlatibo honen egitura ondoko eskeman ikus daiteke:

$$\left[\text{PART} + \begin{Bmatrix} \text{ezin} \\ \text{ahal} \\ \text{behar} \end{Bmatrix} + \text{ko} + \text{IS} \right] \text{IS}$$

Erlatibizagarritasuna murrizta da, absolutibo, ergatibo, datibo (nekez) eta inesibora mugatua.

- (55) Adierazi ezineko pentsamenduak itogarri zaizkit
 (56) ? Nik kuardelean agur egin beharreko sargentoak ez daki leitzen
 (57) Bulegora itzuli beharreko tertzioa da

Aipatu eskemaren bariante hau ere arrunta da:

$$\left[\begin{Bmatrix} \text{ezin} \\ \text{ahal} \\ \text{behar} \end{Bmatrix} + \text{PART} + z + \text{IS} \right] \text{IS}$$

- (58) Lehen aipatu dizkizudan ezin hautsizko muga horien barruan bada ere (YOURCENAR 1985:12).

Gehienetan agentea ez da AE-n ageri: PRO hori testuinguruak argi dezake edo, bestelan, garrantzigea da.

2.2.2. Aditz ez-finitodun erlatiboak, galdetzailez osatuak

Bada beste erlatibo bat, kasu erlatibizatuaren marka duen izenorde edo adberbio galdetzailez eta aditz jokatu batez (partizipioa men-debaldeko euskalkietan, infinitiboa ekialdekoetan) osatua. Aditz nagusia da aditz ez-finitoa interpretatzen laguntzen diguna zeren eta:

— aditz nagusiaren subjektua orobat erlatiboaren subjektua da, baldin eta izenorde galdetzaile-erlatiboa ez bada ez ergatiboa, ez subjektu-funtziodun absolutiboa.

— perpaus nagusiaren denbora eta PEarena berbera dira.

Perpaus nagusian ager daitezkeen aditzen zerrenda hagitz txikia da: *eduki, ukan, aurkitu* (eta honen sinonimoak), *bilatu, egon...*

- (59a) Ez daukat norekin haserratu
 (60) Zer jan aurkituko dugu nonbait
 (61) Hizkuntza horretan nork idatzi badagoela uste dut⁶

(6) Amuriza, X. «Horri berria udazkenean», *Punto y Hora*, 83-9-16, 52.or.

Hiru adibideok ondoko analisiak izan ditzakete:

[ni-E ez euki-ORAIN x-A] [ni-A x-SOZ haserratu-ORAIN]
 [gu-E nonbait x-A aurkitu-GERO] [gu-E x-A jan-GERO]
 [hizkuntza hori-IN x-A egon-ORAIN] [x-E idatzi-ORAIN]

Erlatibo hau ez da AE bera duen zehar galdera mota berezi batekin nahastu behar, sakonean ezberdinak baitira.

(62a) Ez neukan nori leporatu errua

(62b) Ez nekien nori leporatu errua

Ikusten denez, (62a) eta (62b) aditz nagusi aldetik baino ez dira elkarrengandik bereizten. Egituran bat datoz. Baina azken finean (62a) erlatiboak da eta (62b) zehar galdera: PEan aditz nagusia aipatuetakoa bat edo antzekoren bat izan behar da. Zehar galderan, ordea, gutxi dira aditz nagusi-gisa erabil daitezkeenak: *jakin, igarri, etab.*

Bestalde, zehar galderetan galdetzailea substantibo baten osagarria izan daiteke, adjetibo-itxura hartuz. Erlatiboetan, ordea, ez: izenorde eta adberbio galdetzaile-erlatiboak ezin daitezke substantiboaren osagarriak izan.

(63a) Bagenekien zein gizonekin hitzegin

(63b) *Aurkitu genuen zein gizonekin hitzegin

Honek zera erakusten du, PE mota honen eta «orokorpen erlatiboan» arteko paralelismoa, bietan ez baitago substantiboak espezifikatzerik.

Diakroniari jarraikiz, PE mota honetarako egokiago dirudi aditz infinitiboak partizipioak baino: infinitiboa, Leizarraga eta beste idazle askorengan aurki daitezkeen jatorrizko aditz-formaren aztarna da, subjuntiboarena alegia. Infinitiboari «aztarna» deitzen diogu, horixe delako (eta ez partizipioa) subjuntibo-forma laguntzaileek exigitzen dutena. Pentsa liteke azken hauek geroxeago kendu egin zirela, infinitibo soila agertuz. Beraz, (59b) (59d)-tik sortzen da.

(59b) Ez daukat norekin haserra

(59d) Ez daukat norekin haserra nadin

Leizarragak (59b) eta (59d) bezalakoak erabili ohi zituen. Horrek zera pentsaerazten du, bi aukerak aspaldi aspalditik arri zirela elkarren lehian.

(64) Bada norc accusa çaitzaten (LEIZARRAGA 1981: S. Juan 5,45)

(65) Ceren ezpaitute nondic hiri ordaina renda (idem: S. Luc. 14,14)

Mendebaldeko euskalkiek infinitiboaren ordez partizipioa nahiago dute, hauxe baita subjuntibo, inperatibo eta ahalezkoan ageri den forma. Hiru aditz-moduotarako ekialdeko euskalkiek, aldiz, infinitiboa nahiago dute.

Azkuek, erdal jatorria duen erlatibo mota hau baztertu nahirik, honen ordezeko bat proposatzen du. Baina ordezeko horrek, euskaldun euskalduna izanik ere, ez du oihartzun handiegirik izan euskaldunen artean:

Las locuciones *eztaukat zer eginik, zer esanik, zer emonik* están cal-cadas en los castellanos «qué hacer, qué decir, qué dar». *Egiñenak* es la locución más pura que *zereginak* y así los otros tres (AZKUE 1969:144)

Esan bezala, PE honen eta aipaturiko zehar galderaren arteko antzekotasun estrukturala erabatekoa da. Are gehiago, PE honek badu ezaugarri bat gainontzeko erlatiboek ez dutena, baina bai honako zehar galdera honek. Orain arte aztertu erlatiboetan ez dago bi IS erlatibizatzerik. Zilegi da, ordea, galdera batean bi IS ezberdin COMP-era mugitzea.

(66) Nori zer esan hion?

PE mota honek ere, zehar galdera berezi horren egitura berbera eukiteagatik edo, ez dio bi IS erlatibizatzeari uko egiten. (67a) erlati-boa da; (67b), aldiz, zehar galdera.

(67a) Emazteek ere bazuten non zer egin (LANDART 1982:72)

(67b) Emazteek ere bazekiten non zer egin

Ondoko bi adibideek jatorriz subjuntiboa zen aditzaren nomina-lizapenerako bidea urratzen dute nolabait. Lehenengoa Kirikiñorena da; bigarrena, L. Haranburu Altunarena.

(68) Zer esana beti dago (KIRIKIÑO 1981:40)

(69) Ez zen nora joanik (HARANBURU ALTUNA 1982:34)

Bietan, hasieran partizipio aldagaitza zenari kasu bat erantsi zaio: *-a* absolutiboa (68)-n eta *-ik* partitiboa (69)-n. Bi adibideetan, entitate orokor erlatibizatuak (izan ere, orokorpen-erlatiboak dira) AE-n baditu bi marka: perpaus nagusiak exigitzen diona, eta menpekoak erregiturikoa. (68)-n, *zer*, absolutiboan, *esan* aditzaren objektuaren marka da; *-a*, absolutiboan, *esan*-i atzekirik, *dago*-ren subjektuaren marka da.

(69)-n *nora joan* aditzak erregituriko adlatibo-marka da; *-ik*, berriz, perpaus nagusiaren ezezeko izaerak exigituriko partitiboa.

Halatan, nominalizatze honek⁷ (59a), (60) eta (61)-n zehaztu gabe-ko erlazio gramatikal bat adierazten du: entitate orokor erlatibizatu horrek aditz nagusiarekiko duena. Izan ere, (59a)-n, esaterako, ez da *euki*-ren ezeztapenak eskatzen duen partitibo-markarik ageri, baina bai *haserratu*-k erregituriko soziationoarena. Guztiarekin ere, errektzio bikoitza-zen zehaztapena ez da beharrezkoa, erlatibo honetan bi baino ez

(7) *zer ikusi, zer egin* eta *zer esan*-ekin nominalizatzeak «gailurra» iristen du, izen hutsak baitira. Galdetzailea eta aditza loturik idatz daitezke (*zer ikusi, zeregin, zeresan*) eta, izenak diren aldetik, alde batetik hiztegiaren ageri dira eta bestetik edozein substantiboren ezaugarriak dituzte: adjetiboak amez-
titzea, etab.

baitira buruaren funtzioa markatzen duten kasuak: absolutiboa (aditz intransitiboaren subjektu edo transitiboaren objektuaren funtzioaz) eta partitiboa. Ezaugarri honek zeharo bereizten du erlatibo hau gainontzekoetatik, zeren eta hauetan buruak edozein funtzio bete dezake per-paus nagusian. Hemen, ordea, hiru funtzio baizik ez du betetzerik: subjektua, objektua (biak kasu berean) eta partitiboa.

Buruak PEan betetzen dituen funtzioen aldetik ere bitxia da erlatibo hau, gainontzeko motek baino debeku gutxiago ditu eta. Oso gutxi dira erlatibizatzerik ez duten kasuak:

— genitibo [\pm biziduna], ez baitu isolaturik agertzerik. Izen baten osagarri izateak kontraesaten du orokorpen-erlatiboaren izaera.

(70) *Ez duzu noren etxera joan

— partitiboa: (71) gisako enuntziatuei txit eztabaidagarri deritzegu.

(71) ? Beti dago zerik ez konta

— prolatiboa.

(72) *Ez daukagu nortzat hartu mutil hori

— adlatiboa + *ko*, elatiboa + *ko*, dela bizigabea, dela biziduna. *-ko* horrek adlatibo eta elatiboa dagoen izena eta beste izen bat elkartzen dituenez, ez dago *amarenganako*, *etxerunzko* edo halako konposatuak erlatibizatzerik, ez direlako IS, IZlag baizik, genitiboaren antzera. Eta ezina da IZlag bat erlatibizatzea, independentea ez delako.

2.3. Aditz substantibizatua duen PE

P. Lafitteren gramatikan izan ezik, erlatibo mota honen berri inon ere ez dugula aurkitu ezagutu beharrean gaude.

Parfois les formes *-le*, *-tzale*, *-tzaile*, indiquant l'agent, pourront servir à traduire le relatif.

Ex. *hirirat joaile guziak ez dira aberasten*, tous ceux qui vont en ville ne s'enrichissent pas. (lit: tous les allants...) (LAFITTE 1979, § 895)

Euskararen morfologiaren produktibotasuna dela eta, gerta daiteke, besteak beste, aditz lexema eta Lafittek aipatutako alomorfo agentiboetako bat bilduz gero, substantiboak sortzea. Halatan, *saltzaile* substantiboa *saldu* eta *-tzaile*-z osatutako konposatu bat da. Lafitteren uste-tan, erlatibo hau *-n* motaren baliokidea da. Honela egin daiteke ondoko baliokidetza:

saltzailea = saltzen duena

Erlatibo berezi honek, besteen moduan, ezkerretarunzko osagarriak euki ditzake. Lafitteren adibidea, beraz, *-n*-ren bidez adieraz liteke, perpaus parekoa sortuz.

(73a) *Hirira joaten diren guziak ez dira aberasten*

Erlatibo bitxi honek badu zenbait bereiztasun:

— *-le, -tzaile* eta *-tzale* atzizkien esanahiagatik, argi dago aditz intransitiboaren subjektua baizik ezin daitekeela erlatibiza, Lafitteren adibidea argigarri.

— ergatiboak, ordea, ez dirudi hemen erlatibizagarria. Ondoko adibideari ez deritzagu zuzena:

(74) ? Ogia azokan saltzaileak pobreak dira.

Ez dago, beraz, *saltzailea* eta *saltzen duena* arras parekatzerik, ez baitute testuinguru berberetan azaltzerik: bigarrenak absolutibo-marka duen objektua onartzen du; ez, aldiz, lehenengoak. (74)-ren eragozpena *saltzaile*-ren izaera nominalean datza, hau da, izentzat jo daiteke. Ondorioz, *ogia azokan saltzaileak* kate sintagmatikoak IS SPrep IS eskema du. Eta ez dago IS bat honela berridazterik:

* IS → IS SPrep IS

Agentea darabilgunean, euskarak nahiago bide du «aditz lexema + agente-morfema» konposatua nominalizatu. Askozaz zuzenago dirudi (75a)-k (75b)-k baino.

(75a) Ogi-saltzailea

(75b) *Ogia saltzailea

Oker handia da juntagailu kopulatibo-bidez elkartu gabeko bi izen deklinatuk IS berbera osatzea. (75a)-n ordea, *ogi*-k Ø kasu-morfema duenez, hitz konposatu bat daukagu: bertan, *ogi saldu*-ren objektua da SE-n, baina *saltzaile*-ren aldameneko soila AE-n. *Ogi*-ren Ø morfemak izen-itxura eman dio konposatu honi.

— nominalizapen hori ezin daiteke substantibo baten adjetibo-gisa erabil, nominalizapen eta sintagma subkategorizatuaren arteko aldamenekotasuna alperrikalduko bailitzateke. (73a)-n adlatiboan dagoena da sintagma subkategorizatu hori.

(73b) *Hirira baserritar joale guztiak ez dira aberasten

— aditz finitodun erlatiboek denbora-marka duten bitartean, honako honek nolabaiteko ñabardura ez-denborala dauka. Eta, eukitekotan, ohitasunezkoa eukiko luke. Horregatik, *-n*-ren bitartez isladatu nahi dugunean, ohiturazko orainaldian jarri behar dugu aditza, (73a)-n ikusten denez.

3. Erlatibo libreak: pseudo-extraposizioa

Oyharçabalen antzera, atal berean biltzen ditugu erlatibo libreak eta pseudo-extraposizioa⁸, azken hauek lehenengoan azpi-mota bat direlakoan. Biak ezaugarri batean bat datoz eta beste batean ezberdindu

(8) Hauxe da De Rijk-ek darabilen hitza. Oyharçabalek «aposizioa» nahiago du.

egiten dira. Ezaugarri baterakorra aditz erlatiboaren nominalizatzea da, erlatibizatzailearen (-n, -tako...) eskubitan kasu-marka egokia jarritz. Ezaugarri ezberdintzailea zera da: PE librean ez da bururik ageri, baina bai pseudo-extraposizioan: agertu, erlatibizatzaileari erantsitako kasu-marka berberaz agertu behar du.

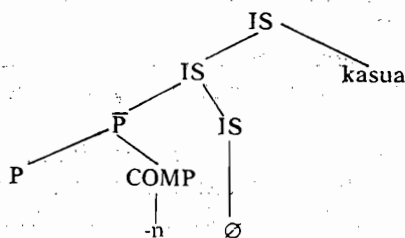
3.1. Erlatibo libreak

Ondokoa kendu egiten da, erlatibizatzaileari kasu-marka iratxekirik. Esaterako, (76a)-tik (76b) ateratzen da.

(76a) Maite duan neskari gorroto zioat

(76b) Maite duanari gorroto zioat.

Hauxe da, grafikoki, erlatibo libre bat:

Atal honen hasieran genioen extraposizioan erlatiboaren buruak espresio fonetikoa duela, baina ez PE librean. Alabaina, kontsiderapen horrek ez du perpau ekuatiboetarako balio.

(77) Patxaranik hoberena etxean egiten dena da

Egiten den -a absolutibo-marka bidez nominalizatu da, baina -a honek isladatzen duen objektua bertan dago: edozein hiztunek igarriko luke objektu hori *patxarana* dela. Beraz, perpau ekuatiboegi begira, beste ezaugarri bat bilatu behar da: «buru» mugituak aditz erlatiboaren nominalizazioaren funtzio gramatikal berbera duenean, pseudo-extraposizio baten aurrean gaude. «Kanpo jarria» izan arren, PE-arekiko erlazio estua mantentzen du. PE librean, ordea, buruak, nolabait ageri bada ere, ez du perpau nagusian eta PE-an funtzio gramatikal bera betetzen. (77)-n, *patxaran*, partitiboan, IS-subjektuaren osagarri da; PE-an, ordea, kopularen atributoa.

Sintagma erlatibizatua enuntziatutik kentzen denean, PE librea orokorpen-erlatiboan zerrendan sartu beharra dago, baldin eta aditz erlatiboari erantsitako kasuak ez badio erreferentziarik egiten objektu zehatz bati. Ondoko orokorpen-erlatiboak baliokideak dira:

(78a) Nor ere behin Pragara baitoa, berriz itzultzeko irrikan dago

(78b) Behin Pragara doana berriz itzultzeko irrikan dago.

Euskaraz hildakoren batez ari garenean, *izan* aditza duen PE librea erabili behar da, bai iraganaldi bukatugabea, bai bukatuan.

(79) Franco izan zenaren diktaturapean (ZARATE 1980:72)

Izan aditza, bere atributoak izenorde posesiborik badu osagarri, *ukan-ek* ordeztu dezake, posesibo hori kendurik. Halatan, *nire aitona zena* esan beharrean, *aitona nuena* esan dezakegu.

Zehar galderekin erlazioen bat bide duen PE mota bat aztertzeari ekingo diogu orain. Erlazio hori, semantikoa ez bada ere, estrukturala da.

Espainieraz zehar galdera bat erlatibo faltsu bilaka daiteke *qué* edo *cuánto* galdetzaileak *qué* erlatibo bihurtuz, eta *lo* izenorde neutroa aurreko-gisa jarritz. Euskara ez dator bat erdararekin puntu honetan. Gure ustez, hiru aditz nagusi-mota bereiztu behar dira:

A) IS zein zehar-galdera motako \bar{P} subkategorizatzen dituzten aditzak: *somatu, nabaritu, ezagutu...*

B) Bai IS eta bai zehargaldera motako \bar{P} subkategorizatzen dituztenak. Hala ere, subkategorizatu ISA murriztapen gogorren menpe dago. Adib.; *jakin*.

D) galde-balorea baizik ez dutenak: *galdetu, itaundu*.

A motakoek PE-zehar galdera bitasuna onartzen dute, P eta IS subkategorizatzen dituztelako. (80a) eta (80b) gramatikalak dira.

(80a) (...) zer gertatuko zitzaidan ezagutzeko

(80b) (...) gertatuko zitzaidana ezagutzeko (LERTXUNDI 1983:11)

B motakoek nekezago ametizen dute, osagarri zuzen-gisa, PE librea: euskarak zehar galdera nahiago du.

(81a) Jakin nuen zer jazoko zitzaidan

(81b) ? Jakin nuen jazoko zitzaidana (LERTXUNDI, *ibid.*).

D motakoek espainieraz bai, baina euskaraz ez dute PE bihurtzerik onartzen. Euskaraz, *galdetu* bezalako aditzek zenbait izen (*itaun, koxka, galdera*) subkategoriza ditzakete, baina ez perpaus nominalizatzen. Euskaraz ez dago (82a) (82b) bilakatzerik.

(82a) Furgoi beltzak zenbat balio duen galdetu diot Ruperrri

(82b) *Furgoi beltzak balio duena galdetu diot Ruperrri

Nolabaiteko mailaketa egin beharra ukaezina da, antza. 1. eta 3. motak hierarkiaren muturretan aurkitzen dira, eta 2.a erdikaldean: nekez erabaki daiteke haren gramatikaltasuna. Ez dirudi egokia erregela orokor bat emateak.

3.2. Pseudo-extraposizioa

[P — n — IS]_{IS} egituraren beste bariante bat da pseudo-extraposizioa. Burua PE-aren ezkerretara mugitzen da, honekiko aldamenekotasunik

euki beharrik ez duela: perpaus nagusiaren elementuren bat tarteka dai-teke, alegia. Honako posizio-askatasuna ondoko adibideetan nabarmen-tzen da. Lehenengoak ohizko egitura du, gainontzeko guztiak barian-teak direlarik. Haietarik (83b) da natural eta erabiliena. Ohizko egi-turatik sorreraziriko pseudo-extraposizio guzti hauetan, ondokoak, aurre-ko bihurturik, «azterna» bat uzten du erlatibizatzailearen atzean: honi -a absolutibo marka eransten zaio, marka hau *artzain bat* buru mugituak duen berbera izanik.

- (83a) Fernando zeritzan artzain bat bizi zen Gorbeian
- (83b) Gorbeian artzain bat bizi zen Fernando zeritzana
- (83d) Artzain bat, Fernando zeritzana, bizi zen Gorbeian.

(83b)-n mugitutako elementua SPrep eta aditzaren artean kokatu da; (83d)-n, hala PEaren aitzin nola perpaus nagusiaren aditz sintag-maren aitzin.

De Rijk-ek PE luzeetarako gomendatzen du mugimendu hau; esatera-ko, ohizko PE erabiliz gero, buruak bi erlatibo baldin baditu menpeko, bietako batek galduko luke buruarekiko aldamenekotasuna. Demagun (84a): erlatibizatzeke modurik arruntena izanda ere, ez da (84b) bezain onargarri eta ulergarria.

- (84a) Etxean nituen saguek jandako gaztak Agustinek egin zituen
- (84b) Etxean nituen gaztak, saguek jandakoak, Agustinek egin zituen

Zera izan daiteke arrazoizkoena, (84b) esatea edo-ta (84a) manten-teea, baina *nituen* eta *saguek* artean *eta* juntagailua tartekatuz: honela bi PE-ak elkartzen dira nolabait, ageri agerian burua *gaztak* dela nabar-mentzen delarik.

- (84c) Etxean nituen eta saguek jandako gaztak Agustinek egin zituen

(84a) gisako perpausok onargarriagoak dirudite, aldiz, zalantzaga-rritasunik ez dagoenean. (84a)-n, *saguek* IS-ak *nituen* aditzaren ondokoa dirudi, bai aldamenekotasunagatik, eta bai aditz inflexioak duen objek-tu pluralaren markagatik (-it-): izan ere, *saguek* plurala dugu. Beneta-ko ondokoa, *gaztak* alegia, urruti dago. Aditz erlatibo eta ondoko fal-tsuaren artean zenbaki-konkordantziarik ez balego, ez genuke oztoporik izango (84a) eta gisa horretakoak esateko. (84d), adibidez, zilegi da.

- (84d) Etxean nuen saguek jandako gazta Agustinek egin zuen

Pseudo-extraposizioetan absolutiboa, ergatiboa eta inesiboa aise er-latibizatzen dira, literatura lekuko.

- (85) Nik ba zeukeat añai bat apaiza dana (ARRATIBEL 1980:35)
- (86) Guk (...) mutil on bat idoro nahi genikek, buru koloka hori pittin bat tinkatuko liokeena (ETXAIDE 1980:106)
- (87) ... baserri bat, aita eta alaba bizi zirana (ARRATIBEL 1980:66)

Hiru adibidoetan, aurrekoak, perpaus nagusiak exigiturik, absolutibo kasua du, gehienetan gerta ohi denez. Oyharçabalek apuntatu zuen bezala, ergatiboa, datiboa eta inesiboa bakankago aurki daitezke, eta hiz-tunak duda egiten du aurrekoaren kasuaren eta erlatibizatzaileari erantsitakoaren konkordantzia mantendu beharraz (Oyharçabal, 1981, 121. orr.). Maiz erlatibizatzaileari, kasu-marka berberaren orde, absolutiboa atxeki ohi zaio sistematikoki.

Leizarragak, burua ergatiboan badago, konkordantzia mantentzen du.

- (88) Iudasec, hura traditu çuenac, (...) itzul cietzén hoguey eta hamar dirüac (LEIZARRAGA 1981: S. Mt. 27,3)

— *-ko* lokarriaren bidez sortutako aditz jokatugabedun erlatiboe-tan ere gerta daiteke pseudo-extraposizioa.

- (89) Egazti batek berbatxu batzuk esan ebazan, Erreginak aditu ba-koak (AZKUE 1968:168)
- (90) Baziren egunak bi litro edandakoak (HARANBURU ALTUNA 1980)

(89)-n objektu-funtzioa duen absolutiboa erlatibizatu da; (90)-n, inesiboa. Azter dezagun sakonki azken hau, bitxi xamarra delako. Jakina denez, kasu erlatibizatua, inesiboa alegia, hemen denboraren adierazle, ez da kasu gramatikala, hots, ez du inflexioan markarik. Baina, guztia-ekin ere, baliteke pseudo-extraposizioa egitea, zeren buruak, lekuz al-daturik izan arren, gorde egiten du jatorrizko itxura. (90) testuinguru-tik at entzun edo irakurtzen duena laster asko ohartuko da, *egun* hitza-ren semantikari esker ohartu ere, inesiboa erlatibizatu dela. Morfolo-giak *egunak* agian burua izan daitekeela ematen digu aditzera, *edan-dakoak* aditz-nominalizazioaren zenbaki eta kasu berbera dituelako. *Edan* aditzaren agentea pluralaren lehen pertsona dela testuinguruak jakinerazten digu. Zentzugabea izan zatekeen *egunak edan-en* agente-tzat hartua, nahiz testuinguruagatik, nahiz selekzio-ezaugarriengatik. Ez dago objektutzat jotzerik ere, aipatu selekzio-ezaugarriengatik eta *bi litro IS* ageri baita funtzio horren jabe.

Pseudo-extraposiziorik gehienetan aditz nagusia existentziala izan ohi da, hots, *izan* edo *egon*. Are gehiago, honelako aditz bat printzipala denean, ez da batere arrunta ahozko euskaran ezta idatzian, [P — erla-tibizatzailea — IS]_{IS} egituraz baliatzea.

Pseudo-extraposizioa honelakoetan agertu ohi da gehien bat:
— *Zenbat, nor* eta halako galdetzaileak dituzten galderetan.

- (91) Nor da guiçon modorroa harçaz orhit eztena (...)??⁹

— beste indefinidoekin (*asko, zenbait, zenbakiak...*): ikus (83b).
— buru plural murriztaileekin. Ikus (90).
— existentzial ezeukoetan. Hiru azpimota bereiztu behar:

(9) Etxepare, «Emazten favore» olerkian.

A. burua substantiboa izanik. Bai burua eta bai aditz erlatibo nominalizatua partitiboan daude.

(92a) Ez dago gizonik egia dionik.

B. burua *inor* mugagabea denean. Honi ezin dakioke partitibo-markarik erants; bai, ordea, aditz erlatibo nominalizatuari.

(92b) Ez dago inor egia dionik

(92d) *Ez dago inorik egia dionik

D. Bururik gabe. B-ren pare parekoa da.

(92e) Ez dago egia dionik

Hala eta guztiz ere, partitiboa perpaus existentzial baiezkotan ere ager daiteke baldin eta buruak nolabaiteko ñabardura mugagaberik badu.

(93) Bazen jenderik lan hura bete nahi zuenik (LERTXUNDI 1983:101)

Baina oker geundeke pseudo-extraposizioa perpaus existentzialetara mugatzen dela pentsatuko bagenu. Perpaus horiekin askoz maizago erabiltzen da, hori bai, baina aditz nagusia edozein dela egin dezakegu pseudoextraposizioa.

Pseudo extraposizioak egituraz beste aldaketarik ote dakarren galdere egin diogu gure buruari, baina erantzun funtsezkorik topatu ez dugula aitortu beharrean gaude. Somatzen dugu, pseudoextraposizioa ezin daitekeela, besterik gabe, PE kanonikoaren ordezt erabil, forma-aldaketak semantika-aldaketa dakarrelarik-edo. Badugu inpresioa pseudoextraposizioz osatutako PE-ak ez-murritztaileak direla: [P — erlatibizatzailea — IS]_{IS} egitura, aitzitik, salbuespenak salbuespen, murritztailea izan ohi da. Baina puntu garrantzitsu honek askoz azterketa sakonagoa merezi du, intuizioen ordezt hipotesi frogatuak eskainiz.

4. Ondorioak

Agian, gaurregungo sintaxi ikerketan ez dago PE baino aztergai landuagorik. Euskarari dagokionez, erlatibo-zaletasun hau funtsezkoa da, antza: PE euskal joskeraren ardatz dugu, zeren eta, alde batetik, perpaus menperatu frankoren sorburua da, eta beste batetik, beste perpaus mota batzuekin nolabait erlazionaturik dago: zehar galderekin alegia.

Artikulu hau bi eritzi defendatzen ahalegindu da nagusiki:

1. *-n* erabiliena izan arren, ez dela erlatibizatzaile bakarra, ezta «euskaldunena» ere. Gainontzeko erlatibo motetan sakondu beharra nabarmen nabarmena da.

2. Euskaraz erlatibizapena frantsesez edo espainieraz baino korapilotsuagoa da: bi hauek badute izenorde erlatibo bat buruarekiko korreferentziala, eta aditz erlatiboak exigituriko funtzio-marka duena.

Euskararen zenbait erlatibotan, ordea, erlatibizatzaileak (-n, -tako...) forma aldagaitza du: IS erlatibizatuaren arrastorik ere ez dago PE-an. Eta, garrantzitsuagoa dena, ezta PE-an duen funtzioaren markaren az-tarnarik ere.

Gainditu beharreko beste koxka bat euskal klasikoen erlatibizatzemodua gaurko euskara batuan onartu behar denentz argitzea da. Hiru edo lau menderen pasatzeak urrundu egin du Leizarragaren euskara gaurko euskaratik. Dena dela, ezin uka arkaismo sintaktikoak gaurko literaturaren aberasgarri erabil ditzakegunik, nahiz eta ahozko hizkeratik baztertu. Jakina denez, Leizarragak idazteko erabiltzen zuen euskarak zerikusi eskasa zuen garai hartan herriak erabiltzen zuenarekin ere.

Hortaz, espainiera eta frantsesetik kanpoko gramatikaltasun-erizpi-deak argitu behar dira. Gramatikaltasun-kontzeptua kolokan jar daitekeela pentsatzera iritsi gara. 2.1.1.1. puntuaren I, II, III, IV, V eta VI legeak betez osatutako perpaus ugari interpretaezinak eta ulertezinak gerta daitezke. Euskaldunek, erlatibizatze edo erlatibizapen bat ontzat ematekotan, baldintza bat da ezinbestekoa: pro erreferentziakidearen marka zein den jakiten laguntzen duen strategiaren bat egotea. Hortxe dago koxka.

Zeintzuk dira estrategia edo zantzuak, pro-ren funtzioa identifikatzeko?

— aditz inflexioa, De Rijk-ek frogatu zuenez. Kasu gramatikalak erlatibizagarrienak dira.

— kasu erlatibizatu eta buruaren arteko erlazio semantikoa.

— burua eta pro kasu berean egotea.

— subkategorizapena.

— pragmatika, testuingurua, Oyharçabalek oharterazi zuenez.

Ez da dudarik morfologia, inflexioa alegia, zantzurik emankorrena dela. Aitzitik, pragmatika irristakorrena eta zailkien sistematiza daitekeena. Besteak tartean daude, pragmatika baino usuago erabiliak, baina ez morfologia bezain sarri. Esan nahi baita, erlatibizapena hierarkizapen baten menpe dago, kasu gramatikalak hierarkiaren gehien gradoan kokatzen direlarik. Pragmatikaz errazturiko erlatibizapenak, ordea, ez dira hiztun guztiek modu berean epaituak. Badira enuntziatuak zenbait euskaldunek onartu eta besteak ulertu ere egiten ez dituztenak. Testuingurua ahalbait zehazkien azaldu behar da.

Morfologia zantzurik oparoena izateak badakar ondoko ondorioa: aditz finitodun PEak aiseago osatu ahal izatea aditz ez-finitodunak baino. Izan ere, azken hauetan, inflexiorik ez egoteak semantika, subkategorizapen eta testuinguruaren menpe jartzten du erlatibizapena.

Aipatu zantzu guztiak kontutan hartuz noraino irits daitekeen erlatibizapena erabaki beharra dago, batez ere irakaskuntzari begira. Bestela, erlatibizatzeak lur mugikorren gainetik ibiltzea bezalakoa izaten jarraituko du, euskaldunek ausardia eta zuhertasun artetik igeri eginez.

BIBLIOGRAFIA ETA ITURRIAK

- ATXAGA, B. (1985), *Bi anai*, Erein, Donostia.
- ARRATIBEL, J. (1980), *Kontu zaarrak*, GEV, Bilbo.
- AZKUE, R. M. (1968), *Ipuñak*, LGEV, Bilbo.
- (1969), *Morfologia Vasca*, LGEV, Bilbo.
- CERQUAND, J. F. (1985), *Ipar Euskal Herriko Legenda eta Ipuinak (I)*, Txertoa, Donostia.
- CID ABASOLO, K. (1986), *La relativización en euskera: aproximación tipológica*, Madrid (tesina fotok.).
- CHOMSKY, N. (1965), *Aspects of the Theory of the Syntax*, MIT.
- ETXAIDE, J. (1980), *Joanak joan*, 2. arg. GAKP, Donostia.
- ETXEPARE, B. (1847), *Poèsies Basques de Bernard Dechepare*, Henry Faye, Bordele.
- HARANBURU ALTUNA, L. (1982), *Itsasoak ez du esperantzarik*, Itxaropena, Donostia.
- KEENAN/COMRIE (1977), «Noun Phrase Accessibility and Universal Grammar», *Linguistic Inquiry*, 8, 1, 63-99.
- KIRIKIÑO (1981), *Egunekoa*, Labayru, Bilbo.
- LAFITTE, P. (1979), *Grammaire Basque*, Elkar, Donostia.
- LANDART, D. (1982), *Aihen ahula*, Elkar, Donostia.
- LEIZARRAGA, J. (1979), *Jesus Christ gure jaunaren testamentu berria*, Hordago, Donostia.
- LERTXUNDI, A. (1983), *Hamaseigarrenean aidanez*, Erein, Donostia.
- MALLINSON/BLAKE (1981), *Language Typology*, North-Holland Publishing, Amsterdam.
- MOGEL, J. A. (1981), *Peru Abarka*, LGEV, Bilbo.
- OYHARÇABAL, B. (1981), *Les relatives en basque*, t.d. (fotok.).
- RIJK, R. P. G. de (1972), *Studies in Basque Syntax: Relative Clauses* t. d. (fotok.).
- VILLASANTE, L. (1979), *Sintaxis de la oración compuesta*, Aránzazu, Oñati.
- YOURCENAR, M. (1985), *Adrianorèn Oroitzapenak*, J. A. Arrietaren itzulpena, Elkar, Donostia.
- ZARATE, M. (1980), *Bilbo irribarrez*, Bizkargi, Galdakao.